

Małgorzata FIJAŁ 

Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

fijalmaalgorzata@gmail.com

O POLITYCZNEJ I KULTURALNEJ HEGEMONII LIGI SALVINIEGO

GIANLUCA PASARELLI, DARIO TUORTO, *LA LEGA DI SALVINI.
ESTREMA DESTRA DI GOVERNO*

il Mulino, Bolonia 2018, 176 s.

WSTĘP

Problematyka współczesnych partii skrajnie prawicowych i populistycznych stanowi przedmiot dużego zainteresowania badaczy nauk humanistycznych i społecznych. W obliczu kryzysu politycznego Europy – o którym w sposób szczegółowy pisze francuski socjolog Alain Touraine wysuwając tezę o zmaganiu się obecnie Starego Kontynentu z trzecim kryzysem z rządu, to znaczy kryzysem politycznym, charakteryzującym się wzrostem znaczenia partii populistycznych i radykalnie prawicowych – omawiana książka pokazuje, jak silne jest zdeterminowanie liderów prawicowej włoskiej Ligi Północnej, aby zaprezentować zarówno przed narodem włoskim¹, jak i przed całą Europą, a nawet światem (sic!), mocną pozycję obecnego przywódcy partii Matteo Salvini.

¹ Założona na początku lat 90. XX w. Liga Północna, od lutego 1997 r. Liga Północna na rzecz niepodległości Padanii, powstała jako partia regionalna, separatystyczna, opowiadająca się za podziałem zjednoczonych Włoch, lokalnym patriotyzmem, identyfikowaniem się raczej z własnym regionem i małą ojczyzną niż z narodem jako całością. Od momentu przejścia przez Matteo Salvinię w grudniu 2013 r. stanowiska sekretarza federalnego partii, profil Ligi uległ zmianie. W 2014 r. nowy przywódca założył w środkowych Włoszech komitety pod nazwą „My z Salvinim” (Noi con Salvini) mające pomóc Lidze stać się partią ogólnowłoską. Natomiast od 21 grudnia 2017 r. partia, wykreślając ze swojej nazwy przymiotnik „Północna” (Nord), stała się ogólnonarodową partią pod nazwą Liga (pod taką nazwą wystąpiła po raz pierwszy w wyborach parlamentarnych w marcu 2018 r.) Co więcej, od 2018 r. z Ligą związany jest bliźniaczy ruch polityczny pod nazwą „Lega per Salvini Premier” o statucie zasadniczo identycznym jak statut partii oryginalnej, definiujący się jako *konfederacyjny ruch polityczny utworzony w formie nierozpoznanego stowarzyszenia, którego celem jest pokojowa transformacja państwa włoskiego w nowoczesne państwo federalne za pomocą metod demokratycznych i wyborczych*.

Wydana we Włoszech we wrześniu 2018 r. przez prestiżowe bolońskie wydawnictwo il Mulino książka autorstwa dwóch włoskich uczonych, opisująca transformację oraz aktualną pozycję i strukturę partii Liga Północna pod przywództwem Matteo Salvini, stanowi interesujący wkład do dyskusji o politycznej i kulturalnej hegemonii partii nie tylko we Włoszech, ale i w Europie. Jej autorzy Gianluca Passarelli oraz Dario Tuorto już wcześniej poświęcili tej problematyce wiele artykułów oraz wydaną w 2012 r. monografię *Lega & Padania. Storie e luoghi delle camicie verde*², traktującą o ówczesnym regionalnym – jakże odmiennym od dzisiejszego – profilu partii.

Gianluca Passarelli, którego miałam okazję poznać, przebywając na stypendium programu Erasmus+ w Rzymie, jest profesorem nauk politycznych w Dipartimento di Scienze Politiche na Uniwersytecie La Sapienza w Rzymie, badaczem Instytutu Carlo Cattaneo w Bolonii oraz członkiem stowarzyszenia Italian National Election Studies (ITANES). Tytuł doktora zdobył na Uniwersytecie Sienneńskim z zakresu Comparative and European Politics, a następnie *post doctoral* na Uniwersytecie Bolońskim. W 2017 r. otrzymał tytuł profesora zwyczajnego we Włoszech. Jest autorem lub współautorem dziesięciu książek i ponad osiemdziesięciu innych publikacji – artykułów naukowych, raportów, rozdziałów w opracowaniach zbiorowych, recenzji – poświęconych m.in. tematyce prezydentów Republiki Włoskiej, partii politycznych, systemów wyborczych, wyborów i zachowań wyborczych. Współpracuje z włoską edycją witryny i bloga politycznego Huffingtonpost.it.

Dario Tuorto jest profesorem socjologii na Uniwersytecie Bolońskim. Tytuł magistra socjologii otrzymał na Uniwersytecie Federico II w Neapolu, stopień doktora na uniwersytecie w Trydencie. Podobnie jak Passarelli, jest członkiem stowarzyszenia ITANES oraz współpracuje z Instytutem Carlo Cattaneo. Jego główne zainteresowania naukowe koncentrują się wokół problematyki wykorzystania nowych technologii komunikacyjnych w polityce, politycznego i społecznego udziału ludzi młodych, socjalizacji politycznej, dyskryminacji oraz migracji północ-południe.

Passarelli i Tuorto to obserwatorzy od wielu lat analizujący i komentujący sytuację polityczną we Włoszech. Tym razem postanowili zebrać wszelkie dostępne im wiadomości na temat spektakularnego rozkwitu kariery politycznej Matteo Salvini i transformacji pod jego wpływem Ligi Północnej.

Czytelnicy, którzy uważnie śledzili wiadomości prasowe pojawiające się w mediach w okresie przeobrażeń politycznych w Europie – zapoczątkowanych co najmniej przez referendum w Wielkiej Brytanii w czerwcu 2016 r., katalońskie referendum

Zob. *Statuto del movimento politico „Lega per Salvini premier”*, Gazzetta Ufficiale della Repubblica Italiana. Serie Generale, nr 272, 22 X 2018, s. 4, [online] http://www.parlamento.it/application/xmanager/projects/parlamento/attachments/statuto_partito/statutos/000/000/045/Lega_per_Salvini_Premier_Pubbl_Statuto_GU_n.272_del_22_11_2018_-_OK.pdf. Por. M. Bankowicz, *Włoska tożsamość narodowa a kontekst europejski*, [w:] *Niemcy, Europa, Świat. Studia międzynarodowe. Księga pamiątkowa poświęcona Profesorowi Erhardowi Cziomerowi*, red. I. Stawowy-Kawka, Kraków 2007; J. Sondel-Cedarmas, *Problem Risorgimenta w kulturze politycznej Włoch*, [w:] *W murach Wiecznego Miasta – między państwem a Kościołem*, red. M. Łukasik, D. Mickiewicz, Kraków 2011.

² G. Passarelli, D. Tuorto, *Lega & Padania. Storie e luoghi delle camicie verde*, Bologna 2012.

niepodległościowe w październiku 2017 r. czy pozostałą sekwencję sukcesów wyborczych partii nacjonalistycznych i ksenofobicznych, mającą swoje odzwierciedlenie w 2017 r. m.in. w wyborach parlamentarnych w Niemczech, wyborach prezydenckich i parlamentarnych we Francji, zwycięstwie Donalda Trumpa w Stanach Zjednoczonych – mieli okazję poznać główne wydarzenia i aktualną narrację prowadzoną nie tylko w Europie, ale i na świecie. Podobnie we Włoszech, w wyborach parlamentarnych w marcu 2018 r. zwyciężyli populiści, nacjonaści i tzw. antysystemowcy. Warto podkreślić, iż Matteo Salvini, lider Ligi, prowadził kampanię wyborczą w stylu Nigela Farage’a, ale nawiązywał również do Donalda Trumpa. Dość wspomnieć przewodnie hasło wyborcze ugrupowania „Prima l’Italia” i porównać je z „America First”.

Wydaje się zatem, iż po prześledzeniu ogólnikowego zarysu zaistniałej sytuacji omawiana publikacja nie odkryje zbyt wielu nowych faktów. Wartością dodaną książki jest jednak udana próba weryfikacji informacji, kompleksowe przedstawienie wydarzeń oraz osadzenie ich w szerszym kontekście polityczno-społecznym. Jak stwierdzają autorzy: *Liga, jak nigdy wcześniej, wykazuje szczególnie wyraźnie zdefiniowane poglądy skrajnie prawicowe. Dodatkowego tragikomizmu sytuacji dodał scenariusz koalicji partii z antyestablishmentowym Ruchem Pięciu Gwiazd (Movimento 5 stelle, M5s) (s. 10-11). Urzędujący od 1 czerwca 2018 r. pierwszy rząd koalicyjny Giuseppe Contiego, składający się z Ligii oraz M5s, powstały w wyniku długotrwałych negocjacji powyborczych (wybory odbyły się 4 marca 2018 r.) od początku swojego zaprzysiężenia budził kontrowersje, przede wszystkim ze względu na niezgodność programową obu partii. Ugrupowania te charakteryzują się odmiennym profilem działalności politycznej. W konsekwencji, po 14 miesiącach sprawowania władzy, doprowadziło to do kryzysu populistyczno-radykalnej koalicji, skutkując *ipso facto* upadkiem 20 sierpnia 2019 r. pierwszego rządu Contego i przejściem Ligii do opozycji.*

PIERWSZOPLANOWA ROLA LIGII SALVINIEGO NA WŁOSKIEJ SCENIE POLITYCZNEJ

Omawiana publikacja nie jest reakcją autorów na wydarzenia mające miejsce bezpośrednio po wyborach parlamentarnych we Włoszech w marcu 2018 r., które pod wieloma względami były przełomowe, a ich przebieg zaskakujący. Jak podkreślają autorzy, monografia jest wynikiem wielu lat kwerendy i stanowi najnowszy rezultat badań naukowych. Podstawowym celem książki jest analiza bezprecedensowego włoskiego scenariusza politycznego, w którym główną rolę odgrywa dziś Liga Nord, określona przez autorów *przyczyną i zarazem skutkiem niepewnej i problematycznej sytuacji, w której znalazły się obecnie Włochy* (s. 11). Učení podkreślają, iż stworzyli tę publikację w skomplikowanej i niepewnej fazie przemian politycznych nie tylko Włoch, ale i Europy, by dostarczyć czytelnikom narzędzia do debaty, analizy i pogłębienia problematyki. Cel pracy można zatem uznać za ambitny i ważny dla zrozumienia obecnej sytuacji oraz wyjaśnienia zjawiska. Mimo iż książka porusza sprawy bieżące, sięgając do historii partii, wykracza poza ramy doraźnego omówienia aktualnego programu politycznego

ugrupowania. Tym samym osią publikacji staje się analiza fenomenu Ligi, jej wzlotów i upadków na tle historii Włoch, oferowanego przez odnowione przywództwo partii programu politycznego, a także kultury politycznej we Włoszech.

Już tytuł książki wyraźnie sygnalizuje, że będzie to narracja o Lidze pod przywództwem Matteo Salvini. Nawiązywać może do – wcześniej wspomnianego – istniejącego od 2018 r. i ściśle związanego z Ligą bliźniaczego ruchu politycznego pod nazwą „Lega per Salvini Premier. Za pomocą odpowiedniego doboru informacji i trafnych analogii autorom udaje się wykazać wysoce polityczny wymiar wydarzeń włoskich i procesy, które zostały zapoczątkowane wraz z przejściem przywództwa w partii przez Matteo Salvini w 2013 r.

Monografia zawiera trzy podstawowe tezy badawcze: 1) Liga to partia nacjonalistyczna, ale nie narodowa, broniąca interesów przede wszystkim północy Włoch. Autorzy zwracają uwagę, iż partia uznająca się obecnie za „narodową” kamufluje w przekazie swoje kulturowe, ekonomiczne i polityczne korzenie, które wciąż pozostają w północnych regionach Włoch, a mianowicie w Lombardii oraz Wenecji Euganejkiej. Uczeni dowodzą, że zwrot wyborczy w 2018 r. miał posłużyć do zapomnienia o dziesięcioleciach regionalizmu, próbach secesji, werbalnej przemocy wobec „południowców” oraz polityki zmierzającej do rozczłonkowania kraju; 2) Liga nie jest partią utożsamiającą się z ludźmi z niskich warstw społecznych, jak pokazuje to medialna propaganda, lecz odwrotnie – reprezentuje interesy elit; 3) Liga Północna jest radykalną partią prawicową. Autorzy argumentują przy tym, że nie jest to ich opinia, lecz fakt wykazany przez lata badań, co potwierdzają ankiety, analizy statystyczne czy badania jakościowe.

Struktura książki jest bardzo przejrzysta. Składają się na nią wstęp, pięć rozdziałów, wnioski oraz odnośniki bibliograficzne. Publikacja wzbogacona jest również o mapy i tabele, które ilustrują m.in. wariacje wyników wyborczych Ligi czy analizę innych aspektów związanych z wyborami na przestrzeni lat, jak np. profil jej wyborców. We wstępie autorzy podkreślają, że Liga Północna przetrwała kryzys dzięki serii pokrywających się czynników zarówno historycznych, jak i bieżących, takich jak: 1) zmiana przywództwa partii; 2) brak zbiorowej pamięci Włochów; 3) legitymizacja dzięki Silvio Berlusconiemu; 4) powiew ultrakonserwatyzmu (s. 9-10).

Rozdział pierwszy, zatytułowany *Liga Salvini* – *między kontekstem narodowym a scenariuszem międzynarodowym*, prezentuje kilka teoretycznych pytań, które pomagają w uporządkowaniu i zrozumieniu fenomenu Ligi, wychodząc od wyzwań, przed którymi stanęła partia: 1) wewnętrznego wyzwania organizacyjnego, definiującego równowagę między różnymi twarzami partii; 2) wyzwania koalicji, odnoszącego się do trudnych relacji z sojusznikami; 3) wyzwania ideologicznego, dotyczącego zmieniającego się na przestrzeni lat wyznawania przez partię wartości, ich ewolucji oraz pozycjonowania się względem nich.

Druga część, zatytułowana *Partia i przywództwo*, eksplikuje wewnętrzną strukturę partii i zmiany organizacyjne, które miały miejsce od czasu przejścia przywództwa przez Matteo Salvini w 2013 r. Analizując różnorodne etapy funkcjonowania partii, od jej kryzysu w latach 2012-2013 do wyborów w 2018 r., autorzy badają rolę lidera w celu zrozumienia, czy aktualna działalność Salvini jest ciągłością, czy też

przeciwstawieniem polityki partii z przeszłości, prowadzonej wcześniej przez jej założyciela Umberta Bossiego. Omawiając złożoną spuściznę aktywności Ligi oraz przełomową zmianę jej lidera z „charyzmatycznego” Bossiego na „popularnego” Salviniego, wskazują, iż problematyka dotycząca dynamiki pomiędzy przywódcami a partią jest istotnym zagadnieniem, skłaniającym do refleksji oraz podejmowania kolejnych prac badawczych w tym zakresie.

W rozdziale trzecim, *Liga i terytorium*, z jakże znamienitym podtytułem *Oksymoron zielonego nacjonalizmu padańskiego*, autorzy, skupiając swoją uwagę na terytorialnym wymiarze głosowania na partię, zadają pytanie, czy Liga przekształca się albo już przekształciła w partię narodową, czy być może czegoś wciąż brakuje jej do osiągnięcia tego stanu. Przeprowadzona przez uczonych dogłębna analiza podziału głosów oddanych na Ligę według regionów czy makroregionów pozwala nam podjąć szerszą refleksję na temat tego, jakie znaczenie mają głosy oddane na partię w poszczególnych częściach Włoch, jak ważny jest nie tyle profil jej wyborców, ale też inne czynniki, jak kultura polityczna terytorium czy historyczne tradycje głosowania. Autorzy podkreślają, że zmiana głównego hasła z „Po pierwsze Północ” (*Prima il Nord*) na „Po pierwsze Włochy” (*Prima gli Italiani*) była związana z chęcią zwiększenia widoczności partii na terytorium całego Półwyspu Apenińskiego oraz z nadaniem w retoryce partyjnej znaczenia tematyce imigracji, tym samym wywyższając interes narodowy (obrona Włoch przed imigrantami) nad ten europejski. Nie należy zapominać jednak, iż w przeszłości Liga podejmowała już kwestię imigracji, choć w innym wymiarze, proponując projekt broniący północy Włoch przed napływem „wewnętrznych imigrantów”, a więc Włochów z południa Półwyspu Apenińskiego (sic!). Jak dowodzą autorzy, nowe elementy polityki Ligi mają związek z ogólnym wzrostem nieufności społeczeństwa wobec Europy, wzrostem poparcia prawicowych partii nacjonalistycznych na skalę kontynentalną czy też wzrostem pozycji sił antyestablishmentowych.

Z kolei rozdział czwarty *Partia skrajnie prawicowa na rzecz skrajnie prawicowego elektoratu* poświęcony jest aktualnej strukturze ideologicznej i programowi politycznemu Ligi. Autorzy podejmują tu rozważania na dwóch poziomach: jednym z nich jest propozycja polityczna partii w odniesieniu do scenariuszy zarówno krajowego, jak i międzynarodowego, drugi stanowią wyborcy, czyli podmioty legitymizujące bądź nie działania i stanowiska partii. Ważnym elementem tego rozdziału jest kwestia koalicji lewicowo-prawicowej w odniesieniu do tożsamości wyborców. Naukowcy zwracają uwagę, iż pozycjonowanie się wokół osi ideologicznej *par excellence* jest odniesieniem związanym z działaniem partii w zakresie uzyskiwania głosów. Uczeni podejmują również problem kwestii ekonomicznych (związanych z kryzysem gospodarczym) oraz odnoszący się do wymiaru wartości kulturowych, gdzie tłem pozostaje fundamentalna swego czasu dla partii kwestia federalizmu, zbadana przez autorów w szerokiej perspektywie. Naukowcy zaznaczają, iż działanie partii stawia pod znakiem zapytania pojęcia takie jak tożsamość grupowa, nacjonalizm czy obraz zjednoczonej Europy.

Ostatnia część publikacji, *Liga i Ruch Pięciu Gwiazd. Dwie twarze protestu*, odnosi się natomiast do kwestii złożonej relacji, jaka wytworzyła się pomiędzy Ligą a M5s. O zawilej komitywie pomiędzy partiami, które – w wyniku wyborów parlamentarnych

w marcu 2018 r. – tworzyły koalicję rządową, świadczą wydarzenia związane z trudną, prawie trzymiesięczną drogą do uformowania się rządu Giuseppego Contego. Jak prezentują autorzy, znaczenie porównania obu partii nie dotyczy tylko zaistniałego kontekstu oraz przyczyn prowadzących do narodzin władzy wykonawczej, ale także wspólnej matrycy formacji populistycznych i antysystemowych. Autorzy rekonstruują oraz wyjaśniają podobieństwa i rozbieżności w profilach obu partii, przede wszystkim analizując profil elektoratu obu partii.

O wartości prezentowanej publikacji świadczą przede wszystkim aktualność podejmowanych tematów oraz niezwykle interesująca i klarowna forma przekazu. Monografia pobudza naukową ciekawość, proponując nowe spojrzenie na zagadnienie. Jej układ należy uznać za logiczny i przejrzysty. Wywód autorów jest przekonujący. Na ponad 170 stronach włoscy uczeni koncentrują się na przedstawieniu kolejno podejmowanych przez Ligę Północną działań, pokazując, czym różniły się one od wcześniejszych, jak konsekwencje poprzednich decyzji wpłynęły na te podejmowane w późniejszym czasie. Na poparcie swoich tez autorzy przedstawiają empiryczne dowody, które uzyskali z kilku rodzajów źródeł. Posługując się metodą antypozytywistyczną, sięgającą do Maxa Webera, po pierwsze wykorzystali oni dane jakościowe, stosując etyczną swobodę wartości, po drugie skrupulatnie przeanalizowali dane ilościowe pochodzące m.in. z Włoskiego Głównego Urzędu Statystycznego (Istituto Nazionale di Statistica, ISTAT). Zarówno treść książki, jak i forma publikacji zwiększają jej przystępność dla czytelnika. W przypadku osób, dla których włoska polityka to *terra incognita*, jej poznanie być może zaowocuje sięgnięciem po dalsze lektury z tej tematyki. Autorzy, choć podejmują temat wrażliwy społecznie i wywołujący we Włoszech, ale i w Europie liczne emocje, poprzez przeprowadzenie konsekwentnej analizy przytaczają argumenty weryfikujące i uzasadniające przyjęte wnioski. Podobnie przytoczone dane, ujęte w tabele i wykresy, w sposób przekonujący dowodzą głównej tezy, iż Liga jest radykalną partią pravicową.

SZKIC DEBATY NAD SKRAJNA PRAWICA WE WŁOSZACH NA PRZYKŁADZIE LIGI SALVINIEGO

La Lega di Salvini przez niespełna siedem miesięcy po wydaniu została zaprezentowana na ponad 60 spotkaniach na uniwersytetach i w księgarniach, zarówno we Włoszech, jak i za granicą (Belgia, Finlandia, Francja). Publikacja wzbudziła też wiele kontrowersji, nie tylko w sferze akademickiej, ale i politycznej. Omawiana monografia została wpisana na listę polecanych teksów do przygotowania się do jednego z egzaminów w zakresie nauk politycznych na Uniwersytecie Bolońskim. Decyzja Uniwersytetu wywołała kontrowersje w obozie Ligi Północnej. Radni regionalni i deputowani wywodzący się z partii w regionie Emilia-Romania zaprotestowali przeciwko temu, krytykując podejście autorów, które rzekomo przedstawia w złym świetle zarówno lidera Matteo Salvinię, jak i samą partię. Argumentowali oni, iż uczelnie nie powinny być miejscem propagandy politycznej. W tekście protestu legiści uznali za „niestosowny” m.in.

fragment, w którym Liga jest określana jako partia, która przyjęła cechy skrajnie prawicowej formacji oraz charakteryzuje się rasistowskimi, ksenofobicznymi oraz politycznie i społecznie brutalnymi cechami. Jak dodają regionalni politycy: profesorowie, jako urzędnicy państwowi, są zobowiązani do lojalności wobec państwa, niezależnie od siły politycznej, która nim rządzi³.

Głos w dyskusji zabrali sami autorzy, komentując, iż z zadowoleniem przyjmują krytykę, ale nie zamierzają ulegać presji czy zastraszac kolegów oraz ich wolności nauczania. Odpowiadają na zarzuty Ligi: *gdybyśmy to zrobili, nie tyle zakwestionowalibyśmy naszą wolność, ale podważylibyśmy wolność badań i nauki, chronioną przez Konstytucję*. Uczelni dodają: *ktos [członkowie Ligi] przypomniał nam, że jako wykładowcy uniwersyteccy i urzędnicy państwowi powinniśmy być lojalni wobec państwa – myląc to z lojalnością wobec rządu. Nie jesteśmy lojalni, ale jesteśmy wierni Konstytucji, jej pierwszemu 13 artykułom, z którymi jesteśmy związani, oraz artykułowi 54⁴*. Pełne wsparcie i solidarność z autorami wykazały Włoskie Stowarzyszenie Socjologii (AIS – Associazione Italiana di Sociologia), a także Włoskie Towarzystwo Nauk Politycznych (SISP – La Società Italiana di Scienza Politica). W komunikacie włoskiej społeczności naukowej politologów możemy przeczytać, iż *tego rodzaju atak wymaga klarownego stanowiska ze strony innych nauczycieli akademickich, którzy nie tylko podejmują się badań naukowych, ale także przekazują wiedzę studentom na uniwersytetach, co re ipsa leży w gestii tego rodzaju instytucji. [...] metoda zastosowana przez autorów jest zgodna ze skonsolidowaną metodologią w naukach społecznych i humanistycznych sięgającą do Maxa Webera, zgodnie z którą uczony w swojej działalności badawczej musi zdawać sobie sprawę z wymogu obiektywności, który jest możliwy poprzez „odniesienie się do wartości”, w odróżnieniu do „oceny wartości”, która niewątpliwie może być wyrażona, ale oddzielona od rzeczowej rekonstrukcji zjawiska*. Co więcej, Towarzystwo kładzie nacisk na fakt dotyczący autonomii badacza nauk społecznych czy humanistycznych, który w przeciwieństwie do nauk przyrodniczych stoi przed złożonym i szczególnym przedmiotem badań, to znaczy człowiekiem i jego działaniami. Przedstawiciele włoskiego środowiska politologicznego podkreślają, że *książka Passarelliiego i Tuorto niewątpliwie spełnia wszelkie wymagania publikacji naukowej i bada znaczące zjawisko włoskiej rzeczywistości politycznej*. Druga refleksja wyrażona przez Towarzystwo odnosi się natomiast do zarzutów legistów dotyczących kwestii lojalności profesorów wobec państwa. Jak zostało to zaakcentowane, krytyka polityków Ligi jest nierozważna, myli bowiem termin „państwo”, jego rzeczywistość, strukturę i funkcję – uformowane w długotrwałym procesie historycznym – z terminem „rządu”,

³ C. Valia, *La Lega vuole vietare il libro „anti-Salvini” utilizzato dall’Università di Bologna*, „The Post Internazionale. TPI” 2019, 18 IV, [online] <https://www.tpi.it/2019/04/16/lega-vieta-libro-universita-bologna/?fbclid=IwAR1c5q4EV7dczl4P33esQ3DCPSSDlsrVZkU2orgocvdqly0SBmZ3yMlb-Cw0> [tłum. własne].

⁴ Pierwsze 13 artykułów Konstytucji Republiki Włoskiej odnosi się do „zasad podstawowych”, artykuł 54 mówi natomiast, iż *wszyscy obywatele mają obowiązek wierności wobec Republiki i przestrzegania Konstytucji oraz ustaw. Obywatele, którym zostały powierzone funkcje publiczne, mają obowiązek wykonywania ich w sposób zdyscyplinowany i godny, składając przysięgę w wypadkach określonych przez ustawę* [tłum. własne]. Zob. *Konstytucja Republiki Włoskiej*, przeł. Z. Witkowski, Warszawa 2004.

który jest zmienny, powoływany i odwoływany przez organ przedstawicielski. Co więcej, jak podkreśla Towarzystwo, *nauczyciel akademicki jest pracownikiem administracji publicznej, a nie tej czy innej partii*⁵.

Podobnie zagraniczne media nie pozostały obojętne na kontrowersje powstałe wokół publikacji. Do problemu odniósł się np. brytyjski dziennik „The Independent” w artykule *Italy has edged closer to fascism with a startling attack on academic freedom*, którego autorem jest historyk Andrea Mammone, badacz Centrum Roberta Schumana w Europejskim Instytucie Uniwersyteckim (Robert Schuman Centre for Advanced Studies, European University Institute) oraz Royal Holloway, University of London. W tekście czytamy, iż chęć ograniczenia monografii i publikacji naukowych opartych na wynikach uzyskiwanych w ramach działalności badawczej naukowców i środowisk akademickich oraz kwestionowanie systemu nauczania na uczelniach wyższych jest niepokojącą próbą ograniczenia wolności słowa oraz krytycznego myślenia wraz z podważeniem wszelkich form społecznej i kulturowej opozycji. To tak jakby cofnąć czas do okresu faszystowskich Włoch, nakłaniając intelektualistów i profesorów do dostosowywania się do ideologii partii⁶.

Czy taki stan rzeczy projektu politycznego i ideologicznego Ligi, wliczając w niego sojusz rządowy z antysystemowym M5s, można uznać za najbardziej złożony i ryzykowny scenariusz, nie tylko w historii obu partii i Włoch, ale być może i Europy, o czym piszą autorzy w konkluzjach swojej książki? Sytuacja jest bardzo dynamiczna, ale niewątpliwym faktem jest to, że poprzez urzeczywistnienie się negocjacji pomiędzy M5s i Ligą Włochy osiągnęły niezrównany rekord – stały się unikalnym przypadkiem kraju założycielskiego UE, w którym rządził całkowicie populistyczny, eurosceptyczny rząd.

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Warto odtworzyć pytanie, jaką refleksję wnosi omawiana publikacja do debaty na temat funkcjonowania współczesnych partii skrajnie prawicowych i populistycznych oraz ich polityczno-kulturalnej hegemonii. Przede wszystkim porusza ona, jak mi się wydaje, jednych z najważniejszych, ale także najgłośniejszych tematów pojawiających się w debatach naukowców i nienaukowców, to znaczy motywacji oraz celów współczesnych partii prawicowych, ale także roli ich przywódców wobec własnego środowiska i wobec społeczeństwa. Rozważania dotyczące tych trudnych, ale jakże aktualnych tematów w monografii oparte są przy tym nie na arbitralnych opiniach, ale posiadają podstawy

⁵ Tekst komunikatu Włoskiego Towarzystwa Nauk Politycznych zob. na tronie: <https://mailchi.mp/eb-cbe69c93d8/libro-di-passarelli-e-tuorto-comunicato-societ-italiana-scienza-politica?e=57977977e-a&fbclid=IwAR3Z4wn795Q99U41ozz8gXaAWXVPEXPYoc3CUcRDnGxEI2WRHLrqJOD-c8KM> [tłum. własne].

⁶ A. Mammone, *Italy Has Edged Closer to Fascism with a Startling Attack on Academic Freedom*, „The Independent” 2019, 15 IV, [online] <https://www.independent.co.uk/voices/italy-far-right-salvini-le-ga-league-university-bologna-fascism-a8870736.html?fbclid=IwAR0ptW1D7sFxx4UFOl9klK2nK-soyxNKLLXS-VH7AJ6-zw5LI3lJyWNupZwc>.

w przeprowadzonych badaniach, także o charakterze empirycznym. *La Lega di Salvini. Estrema destra di governo* jest jednym z nielicznych opracowań dotyczących najnowszej sytuacji, które nie ogranicza się do faktografii czy opisu bieżących wydarzeń, ale stara się naświetlać przyczyny trudności dzisiejszych kontaktów politycznych. Tym samym można je potraktować jako istotne uzupełnienie wiedzy badaczy zajmujących się polityką Włoch. Praca jest skierowana jednak nie tylko do osób zajmujących się polityką włoską, ale także do naukowców zainteresowanych szeroko pojętą działalnością populistów i nacjonalistów w Europie. Książka zdaje się również ważnym głosem w debacie na płaszczyźnie teorii stosunków międzynarodowych. Można potraktować ją jako udaną próbę przybliżania czytelnikowi dzisiejszej polityki Włoch, a także zagadnień populizmu, funkcjonowania partii prawicowych i ich roli w kształtowaniu relacji międzynarodowych. Książka nie powinna umknąć uwadze tych, którzy pragnęliby choć pobieżnie zrozumieć włoski system polityczny i partyjny oraz procesy, jakie zachodzą wśród dzisiejszych elit politycznych we Włoszech. Monografia dotyka istotnych kwestii zarówno politycznych, jak i społecznych. Dlatego też z powodzeniem może stać się nitią Ariadny, za pomocą której czytelnik będzie mógł zapoznać się z labiryntem tematów włoskiej polityki, by w przyszłości móc dalej zgłębiać interesujące go wątki. Tym bardziej, że opisywane procesy nie kończą się wraz z ostatnią stroną książki, a kolejne miesiące, a nawet dni przynoszą dalsze, coraz bardziej zaskakujące informacje na temat ewolucji włoskiej sytuacji politycznej.

La Lega di Salvini jest skierowana nie tylko do znawców tematu, ale także do osób, które wcześniej nie zajmowały się tą problematyką i chciałyby tylko poznać ogólne założenia obecnej prawicowej polityki Włoch. Co więcej, publikacja ta zachęca polskich naukowców do przeprowadzenia badań nad korelacją Ligi z aktorami politycznymi związanymi z blokiem krajów Grupy Wyszehradzkiej, a więc m.in. Polski. Odniesienie do scenariusza sojuszu lub wspólnoty stanowisk sprawia, że antyeuropejski, prawicowy i nacjonalistyczny „legizm” jest cechą, która wzmacnia obecny składnik populizmu europejskiego. Lektura tej książki może stanowić znakomity wstęp do badań nie tylko nad populizmem włoskim, ale różnorodnymi obliczami populizmów europejskich, pozwalając na zapoznanie się z wielorakimi aspektami tego problemu.

Podsumowując, *La Lega di Salvini. Estrema destra di governo* zasługuje na uwagę i przychylne przyjęcie z kilku względów. Stanowi nowatorską publikację. Zawarte w niej analizy empiryczne oraz ciekawe i zwięzłe wnioski dostarczają wielu cennych szczegółów na temat funkcjonowania radykalnie prawicowych partii na przykładzie włoskiej Ligi Północnej. Pozostaje więc mieć nadzieję, że zostanie ona doceniona i przetłumaczona na język polski. Pojawienie się na polskim rynku wydawniczym opracowania na temat polityki skrajnie prawicowej włoskiej partii politycznej byłoby wydarzeniem niezwykle pożądanym, zważywszy, że problematyka występującego obecnie w Europie efektu domina, przejawiającego się wzrostem poparcia dla partii prawicowych, budzi duże zainteresowanie, a stosunkowo niewiele dzieł z tej dziedziny z obcego podwórka trafia do rąk polskich czytelników.

BIBLIOGRAFIA

- Antoszewski A., *Metodologiczne aspekty badań nad systemami rządzenia*, [w:] *Systemy rządów w perspektywie porównawczej*, red. J. Szymanek, Warszawa 2014.
- Bankowicz M., *Włoska tożsamość narodowa a kontekst europejski*, [w:] *Niemcy, Europa, Świat. Studia międzynarodowe. Księga pamiątkowa poświęcona Profesorowi Erhardowi Cziomerowi*, red. I. Stawowy-Kawka, Kraków 2007.
- Bokoszczanin I., *Włochy*, [w:] *Niedemokratyczne wymiary demokratycznych wyborów*, red. J. Szymanek, Warszawa 2016.
- Dudała R., *System polityczny współczesnych Włoch. Dynamika zmian*, Kielce 2019.
- Konstytucja Republiki Włoskiej*, przeł. Z. Witkowski, Warszawa 2004.
- Machelski Z., *Dwuzbiowy parlament i reformy instytucjonalne w Republice Włoskiej*, „Przegląd Europejski” 2019, nr 1, <http://dx.doi.org/10.5604/01.3001.0013.5176>.
- Machelski Z., *System polityczny Włoch*, Warszawa 2010.
- Mammone A., *Italy Has Edged Closer to Fascism with a Startling Attack on Academic Freedom*, „The Independent” 2019, 15 IV, [online] <https://www.independent.co.uk/voices/italy-far-right-salvini-lega-league-university-bologna-fascism-a8870736.html?fbclid=IwAR0ptW1D7sFxx4UFOl9klK2nKsoyxNKLLXS-VH7AJ6-zw5LI3ljyWNupZwc>, 18 IV 2019.
- Passarelli G., Tuorto D., *La Lega di Salvini. Estrema destra di governo*, Bologna 2018.
- Passarelli G., Tuorto D., *Lega & Padania. Storie e luoghi delle camicie verde*, Bologna 2012.
- Sondel-Cedarmas J., *Problem Risorgimenta w kulturze politycznej Włoch*, [w:] *W murach Wiecznego Miasta – między państwem a Kościołem*, red. M. Łukasik, D. Mickiewicz, Kraków 2011.
- Statuto del movimento politico „Lega per Salvini premier”*, Gazzetta Ufficiale della Repubblica Italiana. Serie Generale, nr 272, 22 X 2018, [online] http://www.parlamento.it/application/xmanager/projects/parlamento/attachments/statuto_partito/statutos/000/000/045/Lega_per_Salvini_Premier_Pubbl_Statuto_GU_n.272_del_22_11_2018_-_OK.pdf, 30 XII 2019.
- Statuto della Lega Nord 2019*, [online] <http://www.leganord.org/index.php/component/phocadownload/category/3>, 31 XII 2019.
- Touraine A., *Po kryzysie*, przeł. M. Frybes, Warszawa 2013.
- Vallia C., *La Lega vuole vietare il libro „anti-Salvini” utilizzato dall’Università di Bologna*, „The Post Internazionale. TPI” 2019, 18 IV, [online] <https://www.tpi.it/2019/04/16/lega-vieta-libro-universita-bologna/?fbclid=IwAR1c5q4EV7dcz14P33esQ3DCPSSDlSrVZkU2orgocvdqly0SBmZ3yMIbCw0>, 18 IV 2019.